

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 1/2009 vp

Valtioneuvoston innovaatiopoliittinen selonte- ko

Talousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 15 päivänä lokakuuta 2008 lähettäessään valtioneuvoston innovaatiopoliittisen selonteon (VNS 5/2008 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi talousvaliokuntaan samalla määrännyt, että sivistysvaliokunnan on annettava asiaa lausunto talousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- osastopäällikkö Petri Peltonen, työ- ja elinkeinoministeriö
- johtaja Anita Lehtikainen, kulttuuriasianneuvos Kirsi Kaunisharju ja neuvotteleva virkamies Ilkka Turunen, opetusministeriö
- tiedeasiantuntijajärjestö Jarmo Laine, Suomen Akatemia
- yliasiamies Mikko Kosonen, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra

- pääjohtaja Veli-Pekka Saarnivaara, Teknologian tutkimuskeskus Tekes
- pääsihteeri Esko-Olavi Seppälä, tutkimus- ja innovaationeuvosto
- innovaatiostратегiatyöryhmän puheenjohtaja Esko Aho
- professori Pekka Korvenmaa, Taideteollinen korkeakoulu
- innovaatiokeskuksen johtaja Veijo Ilmavirta, Teknillinen korkeakoulu
- johtaja Otto Toivanen, Helsingin taloustieteellinen tutkimuskeskus HECER
- pääsihteeri Timo Luopajarvi, Ammattikorkeakoulujen Rehtorineuvosto ARENE ry.
- rehtori Matti Pursula, Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto
- professori Pirjo Ståhle, Tulevaisuuden tutkimuskeskus
- johtaja Henry Tirri, Nokian tutkimuskeskus
- arkkitehti, tulevaisuuden tutkija Santtu von Bruun.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä selonteosta

Selonteon lähtökohdat ovat oikeita, ja se antaa hyvän pohjan muutostöiden toteutamiselle. Tuottavuuden ja kilpailukykyyn parantaminen sekä suoma-

laisen hyvinvointivaltion ylläpitäminen ja kehittäminen vaativat huippuluokan innovaatioympäristön, mikä edellyttää nykyisten vahvuuksien ylläpitämisen ohella aktiivista ja dynaamista innovaatiotoiminnan uudistamista ja monipuolistamista. Suomen innovaatiojärjestelmä, yritykset ja muut innovaatiotoimijat joutuvat tulevai-

suudessa kohtaamaan jatkuvasti kiihtyvän kansainvälisen kilpailun.

On hyvä, että selonteko lähtee sektorikohtaisuuden sijaan laaja-alaisesta innovaation käsitteestä. On tärkeää siirtyä laaja-alaiseen innovaatiopolitiikkaan, jossa yhdistyvät käyttäjä- ja kysyntälähtöisyys, innovatiiviset yksiköt ja yhteisöt. Määrätietoiset ja järjestelmälliset toimet voimavarojen suuntaamiseksi uudella tavalla ja uusien voimavarojen kohdentamiseksi tulosta tuottavasti voivat johtaa merkittävään innovaatiojärjestelmän vahvistumiseen ja kansainvälisen kilpailukykyyn kohoamiseen.

Erityisesti sivistysvaliokunnan toimialaan kuuluvana selonteossa todetaan muun muassa, että koulutus- ja tutkimusjärjestelmää kehitetään kokonaisuutena siten, että Suomen kilpailukyky kasvaa, hyvinvointi lisääntyy ja kulttuuri, luovuus ja sivistys vahvistuvat. Hallitus turvaa tasapuoliset mahdollisuudet laadukkaaseen koulutukseen varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen koko maassa. Tavoitteena on väestön koulutus- ja osaamistason kohottaminen siten, että ne lähestyvät maailman kärkeä. Koulutuksen laadun jatkuvaan kohottamiseen ja laadun varmistamiseen kiinnitetään huomiota kaikilla koulutuksen tasoilla. Koulutus- ja tutkimustoiminnan laadun parantaminen, vaikuttavuuden vahvistaminen ja tehokkuuden lisääminen edellyttävät toimintaympäristön muutosten huomioon ottamista oppilaitosverkon, koulutuksen järjestäjäverkon ja korkeakouluverkon kehittämisessä. Työelämän osaamistarpeisiin ja ikärakenteen muutokseen vastataan myös parantamalla aikuiskoulutusjärjestelmän toimintaa ja vahvistamalla korkeakoulujen aikuiskoulutustehtävää.

Selonteossa todetaan, että suomalaista innovaatiojärjestelmää pidetään yhtenä maailman parhaista. Suomen kilpailukyky on ollut vahva, ja meidän tulee ponnistella, että se myös pysyy vahvana. Suomi on itse luonut vahvan osaamis- pohjan panostamalla koulutukseen ja tutkimukseen. Se tulee säilyttää ja sitä tulee edelleen vahvistaa. Edelleen tulee pitää kiinni hyvästä koulutuksesta, yritysten ja julkisen sektorin mittavista panostuksista tutkimus- ja kehitystoimintaan sekä hyvin toimivista instituutioistamme. Ny-

kyiset vahvuudet eivät kuitenkaan riitä tulevaisuudessa.

Suomessa on vahva pohja tietyillä osaamisalueilla, kuten metsä-, metalli- ja it-osaamisessa. Valiokunta pitää tärkeänä, että samalla kun innovaatiostategiaa suunnataan uusille aloille ja haetaan uusia vahvuuksia, edelleenkin huolehditaan hyvin näistä perinteisistä osaamisalueista. Valiokunta yhtyy tiede- ja teknologianeuvoston (nyk. tutkimus- ja innovaationeuvosto) raportin Linjaus 2008 kannanottoon, jossa todetaan, että uusien toimintatapojen ja -mallien luomisen ja käyttöönoton rinnalla on myös voimakkaasti kehitettävä perinteistä t&k-toimintaa, tutkimuslähtöistä innovointia ja osaamis- pohjan rakentamista. Samalla on käännettävä tietyt heikkoudet vahvuuksiksi. Näihin kuuluvat (erityisesti) liian vähäinen kansainvälistyminen sekä tiedon ja osaamisen vajaa hyödyntäminen. Kansalliset valinnat eivät ole helppoja, ja niiden toteuttaminen vaatii pitkäaikaisia prosesseja. On välttämätöntä koota voimavaroja myös alueille, jotka vaikuttavat lupaavilta. Tämä vaatii muun muassa tiivistä yhteistyötä.

Innovaatiopolitiikan laajentumisen myötä tutkimus- ja innovaatiotoiminnan tulosten hyödyntäminen ja sen edistäminen, kuten yhteistyö ja verkottuminen (ohjelmat, keskus- ket, klusterit), kasvuyrittäjyys, säädösympäristön toimivuus, tiedon ja osaamisen siirron reunaehdot (verotus, immateriaalioikeudet) sekä liikkuvuus ja muu hiljaisen tiedon leviäminen (koulutus, sosiaalinen pääoma) tulevat entistä tärkeämmiksi. Tarvitaan myös kannustimia, jotka edistävät tulosten käyttöönottoa edelläkävijä- ja koemarkkinoita luoden ja tukien.

Selonteon puutteita. Selonteossa tutkimus ja tekniikka ovat hyvin edustettuina. Valiokunta pitää valitettavana, että selonteossa ei näiden ohella oteta riittävällä tavalla huomioon taiteen ja kulttuurin sisältämää innovaatiopotentiaalia ja sen kehittämistarpeita. Taide, kulttuuri ja luovuus ylipäänsä ovat tärkeitä innovatiivisuudelle sekä edellytyksiä että sisältöjä antavia alueita. Samoin sosiaalisia innovaatioita ja kuluttajaläh-

töisiä palveluinnovaatioita on käsitelty puutteellisesti.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on noussut hyvin tärkeäksi siirtyminen innovatiiviseen johtamiseen, mitä selonteko ei käsittele. Sen on oltava vuorovaikutteista ja siinä on osattava käyttää koko johdettavan yhteisön innovaatioresurssit hyväksi. Tämä edellyttää myös työyhteisöjen innovaatioita mahdollistavaa ja kannustavaa johtamista.

Innovaatiotoiminnan tavoitetila

Selonteon mukaan tavoitetilassa suomalaiset yritykset menestyvät ja kasvavat kansainvälisillä markkinoilla osaamisen luoman kilpailukyvyn ja tuottavuuden kehittämisen ansiosta. Myös julkisen sektorin on uudistettava palvelujärjestelmiään ja toimintatapojaan aktiivisesti innovaatioita kehittämällä. Jotta Suomi kykenisi vastaamaan työvoiman vähenemiseen ja korkeahkon kustannustason haasteisiin, tarvitaan nykyistä korkeampaa työn tuottavuutta sekä yrityksissä että julkisella sektorilla.

Menestyäkseen Suomen on oltava valituilla innovaatiotoiminnan osa-alueilla edelläkävijä maailmassa. Suomen on pystyttävä luomaan globaalisti merkittävää lisäarvoa ja houkuttelemaan maahan osaajia ja investoijia.

Valiokunnan mielestä tavoitteena on kehittää suomalaista yhteiskuntaa niin, että Suomessa on korkea sivistystaso ja vahva osaaminen ja että täällä vallitsee suvaitsevainen ja viihtyisä ilmapiiri. Tällainen hyvinvointiyhteiskunta luo edellytykset myös innovatiivisuudelle. Laaja-alaisen innovaatiokäsitteen tulisi johtaa siihen, että luovuus ja innovatiivisuus ymmärretään läpikäyvänä kaikissa toiminnoissa ja kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Tavoitteena on eräänlainen moderni renessanssihenki, jossa taiteet ja tieteet voivat yhdistyä.

Suomen on tehtävä myös rohkeita valintoja, joilla kykenemme hankkimaan osaamiseen perustuvan kilpailuaseman muutamilla tieteiden, taiteiden, innovaatioiden ja niihin perustuvan yritystoiminnan aloilla.

Osaamisperustan vahvistaminen

Selonteossa (s.15) esitetyn kaaviokuvan keskiössä on osaamisperusta. Sivistysvaliokunta korostaa, että sen vaaliminen ja kehittäminen on koko innovaatiostrategian onnistumisen välttämätön perusehto. Laaja-alainen oma osaaminen on perusta myös muualla syntyneen tiedon ja osaamisen vastaanottokyvyille ja uusien mahdollisuuksien tunnistamiselle.

Suomen menestys on perustunut laadukkaaseen opetukseen, tutkimukseen ja kehittämistoimintaan. Uuden osaamisen nopea hyödyntäminen edellyttää yhä useammin kumppanin asemaa tiedon ja osaamisen luomisverkostoissa. Huippuverkostoihin pääseminen vaatii vaihtopääomaksi omaa ainutlaatuista osaamista. Vapaamatkustajat eivät pääse mukaan, ja verkostojen ulkopuoliset jäävät jälkeen: osaamisen ostajat pääsevät aina hyödyntämään uutta osaamista myöhemmin kuin osaamisen kehittäjät. Kansallisella rahoituksella ja jokaisen ammattikorkeakoulun, yliopiston ja tutkimuslaitoksen omin toimin ja omin valinnoin on luotava jotain sellaista ainutlaatuisuutta, jolla on suuri globaali houkuttelevuus.

Valiokunta pitää välttämättömänä selonteon tavoitetta siitä, että Suomen koulutusjärjestelmää kehitetään kokonaisuutena edelleen siten, että se tukee entistä paremmin kansainvälisesti kilpailukykyisen, laajan ja monialaisen osaamisperustan kehittämistä ja uudistumista sekä innovaatiokapasiteettimme mahdollisimman laajaa hyödyntämistä. Koulu- ja yliopisto-organisaatioita tulisi tavoitteellisesti rakentaa innovatiivisiksi yhteisöiksi – innovatiivisuuden tulisi olla läpäisevä, pedagoginen tavoite. Koulutuksen tulee kehittää ja mahdollistaa oppilaissa ja opiskelijoissa oma-aloitteisuutta, uskaltamista, muutoksensietokykyä ja myös mahdollisuutta epäonnistua sekä kykyä kannustaa muita ja kykyä ymmärtää kokonaisuuksia.

Suomessa ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota siihen, että innovaatioiden synty ei ole sidonnainen koulutusasteeseen vaan esimerkiksi toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa voi syntyä erinomaisia innovaatioita.

Jotta tuottavuutta ja kilpailukykyä saadaan nostetuksi ja hyvinvointi turvattua on avainasemassa osaamisen kehittäminen. Menestymisen edellytyksenä on, että yritykset ja yhteiskunta yhdessä työntekijöiden itsensä kanssa investoivat uudelleen- ja täydennyskoulutukseen riittävästi, jotta osaaminen on työtehtävien edellyttämän tarpeen mukaista. Uusi oppi on kytkettävä jo opiskelun kuluessa työhön ja työprosessien innovatiiviseen uudistamiseen. Tätä aihepiiriä käsitelläänkin selonteossa monessa kohtaa — nyt erityisesti laman voittamiseksi on toimenpiteiden aika. Irtisanomisten sijasta on investoitava osaamiseen.

Luovuus ja innovaatiot

Luovuus on henkilökohtaisten taitojen kehittämisen kannalta tärkeä. Luovuus on innovoinnin liikkeelle paneva voima. Luovuus on siten keskeinen keino edistää niin taloudellista kuin sosiaalista hyvinvointia. Luovuus ja sen synnyttämä innovatiivisuus ovat niitä keinoja, joilla Suomen menestyminen jatkossa voidaan varmistaa.

Suomessa perusvalmiudet luovuuden edistämiseksi ovat hyvät. Vakaat yhteiskunnalliset olosuhteet, hyvin toimiva koulutusjärjestelmä ja tutkimukseen ja tuotekehitykseen sekä kulttuuriin tehty panostus muodostavat hyvät perusrakenteet, joiden varaan tulevaisuutta voi rakentaa.

Valiokunnan mielestä on tärkeää luoda sellainen toimintaympäristö ja asenneilmasto, jotka kannustavat itsensä kehittämiseen, ennakkoluulottomaan uuden etsimiseen sekä vanhojen rakenteiden ja toimintamallien uudistamiseen. Elinikäisen oppimisen avulla luovuutta voidaan edistää.

Valiokunta on useissa yhteyksissä vaatinut taito- ja taideaineiden opetuksen vahvistamista kouluissa.

Luovien alojen ja taiteen ja kulttuurin toimialoilla on hyödyntämätöntä palveluliiketoiminnan potentiaalia, joka tulee saada Suomen tuotanto- ja vientirakenteen monipuolistamiseksi käyttöön. Näin edistetään suomalaisten tuotteiden tuotantoa ja pääsyä niin kotimaisille kuin

kansainvälisille markkinoille. Luovien alojen yritykset ovat pääosin mikro- ja pk-yrityksiä, jotka tarvitsevat kasvaakseen ja kehittyäkseen joustavasti ja nopeasti toimivia kehittämispalveluita tarjoavaa toimijaa, jolla on käytössään paras mahdollinen toimiala-asiantuntemus, kuten ansaintalogiikka sekä tuotannon että jakelun muodot.

Muotoilu ja sen mahdollisuudet on selonteossa tuotu esiin. Maamme jo olemassa olevan ja tulevan muotoiluosaamisen täysimääräinen valjastaminen innovaatiotoiminnan yhdeksi katalysaattoriksi on niitä kilpailutekijöitä, joilla saavutetaan edelläkävijyyttä. Muun muassa käyttäjälähtöisyys on jo pitkään ollut muotoilun keskeinen työkalu. Selonteon esitykset maan kasvuyritysten nykyisistä ongelmista ja keinoista niiden tukemiseksi ovat hyvin tärkeitä lähtökohtaisesti pääomaongelmaisilla luovan talouden ja siten myös taidealojen uusyrityksillä.

Opetusministeriön toimia luovan talouden ja kulttuurin vahvistamiseksi innovaatiopolitiikassa. Opetusministeriö vahvistaa tällä hetkellä luovaa taloutta ja luovien alojen kehittämistä sekä innovaatiotoimintaa taiteen ja kulttuurin rahoituksen ja kehittämistoimien lisäksi muun muassa ESR-osarahoituksen Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämisohjelman 2007—2013 ja kulttuuriviennin kehittämisohjelman 2007—2011 toimeenpanemisella sekä aluekehittämiseen liittyvillä toiminnoilla.

Lisäksi on valmisteilla toimia, joiden kautta luovien alojen ja kulttuurin toimialoja vahvistetaan innovaatiopolitiikassa.

Euroopan unionin toimia luovuuden ja innovaatioiden edistämiseksi. Innovaatioiden ja luovuuden edistäminen on mainittu useissa unionin strategioissa. Koulutus 2010 -työohjelma sekä elinikäistä oppimista, nuorisopolitiikkaa ja kulttuuria koskevat yhteisön toimintaohjelmat tarjoavat mahdollisuuksia yhteistyöhön ja hyvien käytäntöjen levittämiseen Euroopan tasolla. Yhteistyö syventää sidosryhmien käsitystä siitä, miten luovuutta ja innovaatiokykyä voidaan

edistää. Esimerkki tästä on elinikäisen oppimisen avaintaidoista joulukuussa 2006 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus. Tärkeinä teemoine oppimisessa ovat kriittinen ajattelu, luovuus, aloitteellisuus, ongelmanratkaisu, riskinarviointi, päätöksenteko ja tunteiden rakentava hallinta.

Vuosi 2009 on Euroopan unionissa luovuuden ja innovoinnin teemavuosi. EU:n koulutusneuvosto painotti maaliskuussa 2007 koulutuksen merkitystä luovuuden, innovaatioiden ja kilpailukyyn lisääntymiselle, jolloin se myös otti käyttöönsä koulutuksen, tutkimuksen ja innovoinnin yhdistävän käsitteen "osaamiskolmio". Teemavuoden tarkoituksena muun muassa on, että lasten luovuutta vaalitaan monin eri keinoin. Teemavuoteen kuuluu olennaisesti, että annetaan virikkeitä esteettiselle herkkyydelle ja emotionaaliselle kehitykselle. Suomen toteutuksessa todetaan teemavuodesta, että aktivointitoiminnan työkalut ja toimenpiteet ovat rentoja, luovia ja vuorovaikutteisia. Henkilöstön lähelle rantaudutaan innostavassa ja luontevassa ilmapiirissä esimerkiksi ideakahviloiden, suu- relle joukolle suunnattujen kohtaamisten, ideakioskien sekä bisnesklubien avulla.

Valiokunta pitää tärkeänä myös lisätä tiedon jakamista eri mahdollisuuksista. Jo nyt on valiokunnan saamien tietojen mukaan voitu havaita, että esimerkiksi korkeakouluopiskelijoista monet eivät ole tienneet korkeakoulujen tarjoavan apua ja tukea ideoiden kaupallistamiseen sekä yrittäjyyteen. Jo ensimmäiset ideakioskit ovat johtaneet uusiin keksintöilmoituksiin korkeakouluille.

Kysyntä- ja käyttäjälähtöisyyden vahvistaminen

Kilpailukyky perustuu usein kykyyn oivaltaa asiakkaiden, kuluttajien ja kansalaisten tarpeet ennen kilpailijoita ja tarjota niitä vastaavia tuotteita ja palveluja. Poliitiikan tulee luoda edellytyksiä avoimien innovaatioympäristöjen syntymiselle.

Kysyntä- ja käyttäjälähtöisellä innovaatiotoiminnalla on paljon mahdollisuuksia palveluteollisuuden alueella. Toiminnan vahvistamisessa on olennaista ottaa nykyistä paremmin huomioon erityisesti palveluinnovaatioiden kehittäminen. Taiteella ja kulttuurilla sekä niihin perustavalla osaamisella on tarjottavaa palveluinnovaatioiden vahvistamiselle. Palveluinnovaatioiden kehittäminen taiteen ja kulttuurin perustalta on mahdollista, koska niiden infrastruktuuri on vahva ja aloilla on uutta luovaa yritystoimintaa. Innovaatiotoiminnan laaja-alaisuutta lisättäessä Suomen tulee edelleen pitää kiinni vahvasta taiteen ja kulttuurin perustasta. Nykyisten vahvuuksien lisäksi on mahdollista laajentaa palveluinnovaatiotoiminnan kautta taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja suomalaista kilpailukykyä.

Palvelusektorin yritystoiminta on kasvanut viime vuosien aikana, ja sen merkitys kotitalouksien kulutuskysynnän aktivoimisessa on merkittävä. Ruotsin talouden jalostusarvosta 71 % tulee palvelusektoreilta. Suomessa vastaava luku on 66 %, mikä osoittaa Suomessa olevan kasvumahdollisuuksia palvelusektorilla. Kulutuskysynnän lisääminen on välttämätön talouden ja työllisyyden myönteisen kehityksen kannalta. Kotitalouksien palvelukysynnän varmistaminen voi olla yksi keino taantumakehityksen hillitsemisessä kotimarkkinakehityksen avulla.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että suomalaisten kotitalouksien menoista huomattava osa käytetään kulttuuriin. Esimerkiksi vuonna 2005 suomalaiset kuluttivat muiden välttämättömien menojen ja elintarvikkeiden jälkeen eniten kulttuuriin. Suomen toimialojen arvonlisäystä ja yksityisten kulutuserien osuutta tarkasteltaessa voi havaita, että elämys- ja hyvinvointi- ja kulttuuripalveluilla on kysyntää, jonka ylläpitäminen ja kasvattaminen voi olla yksi elvytyksen tehokas keino. Tilastokeskuksen mukaan kulttuurin toimialojen arvonlisäys vuonna 2005 oli 3,2 %, kun esimerkiksi massan, paperin jne. valmistuksen osuus oli enää alle 3 %.

Kansainvälisesti kilpailukykyinen koulutusjärjestelmä

Selonteon mukaan kehitetään koulutusjärjestelmäämme niin, että se vahvistaa yleistä osaamistasoa ja tukee erityislahjakkuuksien kehittymistä. Tuodaan kansainvälisyys, vuorovaikutustaidot, yrittäjäyys, luovuus ja innovatiivisuus opetuksen ytimeen. Synnytetään Suomeen kansainvälisesti huipputasoinen oppimisen kehitysympäristö. Lisätään kannusteita ja mahdollisuuksia ennakoivaan kouluttautumiseen ja jatkuvaan oppimiseen työelämässä. Sivistysvaliokunta painottaa, että tämä osaamista koskeva linjaus ja toimenpidekokonaisuus on koko innovaatiostrategian onnistumisen perusta.

Koulutus on tärkeä osa kansallista innovaatiopolitiikkaa. Koulutuksen ja opiskelun innostavuuden ja kannustavuuden lisäämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Oman osaamisensa jatkuvasta kehittämisestä kiinnostuneet yksilöt ja yhteisöt ovat ensiarvoisessa asemassa. Suomessa ei ole varaa menettää lahjakkuusresursseja, ja tarvitsemme laadukasta koulutusjärjestelmää. Nuorille on taattava mahdollisuus muuttaa lahjakkuutensa koulutuksen avulla osaamiseksi. Korkealaatuisen peruskoulutuksen lisäksi Suomen tulevaisuuden elinehtona voidaan pitää nuorten lahjakkuuksien rekrytoimista ammattimaiselle tutkijanuralle sekä yliopistoihin että innovaatiojärjestelmän eri organisaatioihin yliopistojen ulkopuolelle.

Korkeakoulut ovat julkisen tutkimusjärjestelmän keskiössä. Yliopistolain uudistus antaa yliopistoille aiempaa paremmat mahdollisuudet harjoittaa nykyaikaista henkilöstöpolitiikkaa, parantaa opetus- ja tutkimustoiminnan laatua ja vaikuttavuutta sekä vahvistaa luovia ja innovatiivisia tutkimus- ja oppimisympäristöjä.

Perustutkimukseen panostaminen on avainasia innovaatiopolitiikan toteuttamisessa. Suomi tuottaa noin prosentin uudesta tiedosta maailmassa. Valtaosa siitä tehdään yliopistoissa. Yliopistojen perusrahoituksesta suurin osa kohdentuu yliopistojen toiseen perustehtävään, koulutukseen. Sen sijaan yliopistoissa tehtävän perustutkimuksen rahoitus on suurelta osin ns. kilpailtua rahoitusta. Tällä hetkellä merkittävin pe-

rustutkimuksen rahoittaja on Suomen Akatemia. Akatemian yhteistyö Tekesin kanssa esimerkiksi tutkimusohjelmissa on hyvä asia, mutta se ei saa johtaa siihen, että perustutkimuksen kilpailtua rahoitusta kanavoituu enenevästi sovelta-vaan tutkimukseen.

Ammattimaisen tutkijanuran mahdollistaminen on tärkeää innovaatiojärjestelmän tehostamiseksi.

Vahvat ja verkottuneet innovaatiokeskittymät

Innovaatiokeskittymistä valiokunta korostaa siitä, että strategisen huippuosaamisen keskittymät (SHOK) yhdistävät uudella ja kestäväällä tavalla yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yritysten parasta osaamista talouden, kilpailukyyn ja työllisyyden hyväksi. Valiokunnan asiantuntijakuulemisen perusteella tärkeää olisi myös saada SHOKien ja osaamiskeskusten (OSKE) toiminta tukemaan toisiaan paremmin.

Sivistysvaliokunta yhtyy tiede- ja teknologia-neuvoston Linjaus 2008 -asiakirjassa toteamaan siitä, että "Pohjan menestymiselle luovat innovatiiviset yksilöt ja yhteisöt. Tutkimus- ja teknologia-ala on innovaatiotoiminta on ollut tässä suunnannäyttäjänä. Sen rinnalle politiikka-toimien kohteeksi on noussut koko yhteiskunnan kattava horisontaalinen innovaatiotoiminta, jota luonnehtivat kysyntä- ja käyttäjälähtöisyys, tarve kauttaaltaan parantaa julkisen sektorin innovatiivisuutta sekä vahvojen, monipuolisten innovaatioympäristöjen merkityksen kasvu. Innovaatiopolitiikka kattaa myös ei-teknologisen, sosiaalisen ja arkielämässä eri tavoin ilmenevän innovoinnin." Valiokunnan mielestä tarvitaan innovaatiotoimintaa, joka perustuu eettisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestäville arvoille ja periaatteille.

Kansainvälistyminen ja toiminta rajattomassa maailmassa

Valiokunta yhtyy selonteossa todettuun siitä, että yritysten ja alueiden menestys riippuu niiden kyvystä asemoitua globaaleihin verkostoihin ja tuottaa valitsemassaan roolissa muita

enemmän lisäarvoa. Vain lisäarvoa tuottava yritys, alue tai yhteisö on vakavasti otettava kumppani, joka houkuttelee puoleensa muita toimijoita kaikkialta maailmasta.

Menestyäkseen Suomen on oltava valituilla innovaatiotoiminnan osa-alueilla edelläkävijä maailmassa. Suomen on pystyttävä luomaan globaalisti merkittävää lisäarvoa ja houkuttelemaan maahan osaajia ja investoijia.

Valiokunta on huolestunut siitä, että tutkijoiden kansainvälinen liikkuvuus on vähäistä ja määrällisesti jopa laskusuunnassa. Valiokunta yhtyy korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa todettuun siitä, että kansainvälistyminen edistää yksilön henkistä kasvua ja globaalin vastuun ymmärtämistä. Kansainvälinen liikkuvuus antaa mahdollisuudet työskennellä ja verkostoitua oman alan huippujen kanssa, päästä osalliseksi heidän opetuksestaan ja hyödyntää korkealaatuisia infrastruktuureja sekä perehtyä uusiin tutkimusmenetelmiin, tutkimusaloihin ja ideoihin.

Monimuotoiseen kansainväliseen verkostoitumiseen liittyy suuri määrä hiljaista tietoa, joka on koulutuksen ja tieteen kehityksen sekä yhteiskuntien uusiutumisen kannalta välttämätöntä.

Verkottumalla kansainvälisesti korkeakoulut vahvistavat toimialueensa kehitysmahdollisuuksia, yleistä osaamisen tasoa, kilpailu- ja innovaatiokykyä sekä alueensa elinkeinoelämän monipuolistumista.

Innovaatiotoiminnan voimavarat — Opetuksen, tutkimuksen ja taiteen rahoitus

Koko innovaatioihin johtavan ketjun perusta lähtee päivähoitosta ja esiopetuksesta sekä sen jälkeen laadukkaasta perusopetuksesta, toisen asteen opetuksesta, ammattikorkeakouluista ja yliopistoista. Nämä luovat suomalaisen osaamisen perustan ja edellyttävät riittävää rahoitusta, jotta kaikkien koulutusasteiden opetus voidaan asianmukaisesti hoitaa ja taata lapsille ja nuorille tasavertaiset mahdollisuudet laadukkaaseen opetukseen.

Valiokunta korostaa sitä, että yliopistojen tärkein tehtävä on jatkossakin vapaa tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva korkein koulutus. Tämä edellyttää riittävää perusrahoitusta kaikille yliopistoille.

Valiokunta ottaa yksityiskohtaisesti kantaa yliopistojen rahoitukseen käsitellessään hallituksen esitystä yliopistolainsäädännöksi.

Taiteen rahoitus. Suomen tulevaisuuden ja hyvinvoinnin kannalta valiokunta pitää välttämättömänä, että taiteen ja kulttuurin tukemiseen suunnataan riittävät voimavarat muun muassa kulttuurilaitosten valtionosuuksilla ja -avustuksilla sekä taiteilijoiden apurahoilla.

Tutkimusrahoitus. Tutkimuksen ja tuotekehityksen voimavarojen lisäämisellä ja niiden tulosten hyödyntämisen tehostamisella sekä innovaatiotoiminnan vahvistamisella on oleellinen merkitys Suomen yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen kannalta. Julkisen t&k-rahoituksen kautta luodaan taloudelliset puitteet tieteen, teknologian ja innovaatiotoiminnan edelleen vahvistamiselle.

Hallitusohjelmassa asetetaan tavoitteeksi saavuttaa tutkimusrahoituksessa 4 %:n kansantuo-teosuus vuoteen 2011 mennessä, josta yli kaksi kolmasosaa on yksityisen sektorin tutkimus- ja kehitysinvestointeja. Hallitusohjelman mukaisesti julkista tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiörahoitusta kohdennetaan erityisesti palvelusektorille, pieniin ja keskisuuriin yrityksiin sekä huippututkimuksen kansallisesti tunnistettuihin vahvuuksiin. Rahoitus kohdennetaan yhdenmukaisin kriteerein koko maassa. Lisäksi hallitusohjelma korostaa lisätarvetta panostaa kansainvälistymiseen ja viennin edistämiseen.

Tilastokeskuksen 19.2.2009 julkistaman tilaston mukaan tutkimus- ja kehittämisrahoituksen kokonaissumma nousee valtion vuoden 2009 talousarviossa 1,9 miljardiin euroon. T&k-rahoitus kasvaa edellisvuodesta 102 miljoonalla eurolla, jolloin nimelliskasvu on 5,7 %. Reaalikasvuksi arvioidaan 2 %. Tutkimus- ja kehittämis-toimintaan osoitettujen varojen osuus valtion kokonaismenoista ilman valtionvelan hoitokus-

tannuksia on sama kuin vuonna 2008 eli 4,4 %. Julkisen t&k-rahoituksen osuus bruttokansantuotteesta nousee 1,02 %:iin.

1990-luvulla nähtiin aivan oikein tärkeänä keinona Suomen selviytymiselle tulevaisuudessa se, että panostetaan tutkimukseen. Tutkimusmäärärahoja lisättiin merkittävästi. Valiokunta pitää välttämättömänä nykytilanteessakin lisätä julkisia tutkimusvaroja. Vaikka 4 %:n tavoite on kunnianhimoinen, on se erityisesti nyt välttämättömyyttä. Valiokunta katsoo, että yritysten ja julkishallinnon on yhdessä luotava edellytykset sille, että suomalainen osaaminen menestyy uusien työmahdollisuuksien avulla vaikean taloustilanteen jälkeisessä globaalissa kilpailussa.

Sivistysvaliokunta esittää, että kaikkien toimijoiden yhteistyönä laaditaan konkreettinen toimenpideohjelma, johon sitoudutaan ja jonka mukaisilla toimilla 4 %:n tavoitetaso saavutetaan.

Toimenpide-ehdotuksia

Parhaillaan on jo menossa useita innovaatiopolitiikan kehittämistoimia. Merkittävin muutos innovaatioita lisääviksi toimenpiteiksi on meneillään oleva yliopistouudistus, josta hallituksen esitys on juuri annettu eduskunnalle (HE 7/2009 vp).

Sivistysvaliokunta pitää välttämättömänä, että

- panostetaan edelleen pitkäjännitteisesti Suomen vahvuuksiin, laajaan osaamis- ja luovuspohjaan, koulutukseen, tutkimukseen ja teknologiaan;

- tuetaan ja vauhditetaan strategialla jo käynnistyneitä uudistuksia, korkeakoulujen rakenteellista kehittämistä, yliopistouudistusta, tutkijanurien kehittämistä ja infrastruktuuripolitiikkaa;

- edistetään ei-teknologisia innovaatioita ja täydennetään järjestelmää kysyntä-, markkina- ja asiakaslähtöisillä tavoitteilla ja toimilla;

- kohotetaan koko väestön koulutustasoa ja koulutuksen laatua, koska uusien teknologisten, sosiaalisten ja palveluinnovaatioiden luominen ja käyttöönotto edellyttää sitä;

- järjestelmää kehitetään tasapainoisesti, niin että samanaikaisesti pidetään yllä laaja-alaista osaamisperustaa, tuetaan yhteiskunnan kehityksen kannalta tärkeillä aloilla kansainvälisesti kilpailukykyisiä huippulaadun keskittymiä ja luodaan alueille valikoidusti monipuolisia, korkeatasoisia osaamiskeskittymiä;

- vahvistetaan korkealaatuista, uusiin tieteilisiin läpimurtoihin, tietämyksemme laajentamiseen ja sivistyksen ylläpitämiseen tähtäävää perustutkimusta;

- vahvistetaan ammattikorkeakoulujen asemaa alueellisessa innovaatiojärjestelmässä;

- lisätään Suomen koulutus-, tutkimus- ja innovaatiojärjestelmän kansainvälisyyttä;

- tuetaan parhaita käytäntöjä, joilla hyviä oppimisympäristöjä luodaan, osoittamalla lisäämäärärahoja niiden edelleen kehittämiseen, niiden tuottamat hyvät käytännöt on saatava leviämään;

- poistetaan osaajien maahanmuuton esteitä.

Kansallinen IP-strategia on ensiarvoisen tärkeä erityisesti julkisen rahoituksen pelisääntöjen yksityiskohtaiseksi selkiyttämiseksi.

Kasvuyrittäjyyteen panostaminen on pitkäjänteistä ja tulisi aloittaa jo kaikilla koulutusasteilla yrittäjyyttä koskevan tiedon ja myönteisyyden levittämällä.

Kysyntä- ja käyttäjälähtöisyys ja systeemisyydet ovat jo nyt läpäisyperiaatteella toteutuneita toimintamalleja teknillisen ja kaupallisen alan yliopistoissa. Mainittu toimintakulttuuri ja sen kokemukset on siirrettävä kaikkien yliopistojen kolmannen tehtävän toteuttamiseen.

Selonteossa todetaan, että työ- ja elinkeinoministeriö laatii kevään 2009 aikana selvityksen tavoista, joilla kysyntä- ja käyttäjälähtöistä innovaatiopolitiikkaa toteutetaan. Tältä pohjalta laaditaan työ- ja elinkeinoministeriön johdolla kysyntä- ja käyttäjälähtöisen innovaatiopolitiikan toimenpideohjelma. Sivistysvaliokunta pitää välttämättömänä, että luovien alojen edustajat ovat vahvasti mukana. Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on tämänkin asian käsittelyssä selkeästi tullut esille, että poikkihallinnollista yhteistyötä yleensä ja mm. ministeriöiden välillä yhteistyötä tulee lisätä.

Selonteon jälkeen tulee tehdä jatkosuunnitelma osatavoitteineen toimenpiteiden kokoreetiksi eteenpäinviemiseksi. Tämän toteutumista tulee myös seurata.

Sivistysvaliokunta esittää, että tämän selonteon linjauksia sovelletaan välittömästi käytäntöön ja että valtioneuvosto laatii yhteistyössä kaikkien keskeisten tahojen kanssa työelämän osaamisen kehittämissäpaketin, jonka toteuttamiseen osallistuvat innovaatiotoiminnan parhaita kokemuksia ja konsepteja hyväksikäyttäen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen parhaat voimat.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä sitä, että innovaatiopolitiikan johtamista kehitetään. Koordinatiota voisi tehdä esimerkiksi talouspoliittinen ministerivaliokunta.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta esittää,

että talousvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon,

että erityistä huomiota kiinnitetään innovaatiopolitiikan konkreettiseen toimeenpanoon, jonka edistämiseksi on tehtävä muun muassa sivistysvaliokunnan edellä esittämät toimenpiteet ja

että selonteon johdosta hyväksytään seuraavat kannanotot:

1. Suomen tavoitteleva "maailman paras innovaatioympäristö" perustuu sekä suomalaiseseen osaamiseen että suomalaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan, joka oppimaan ja innovoimaan kannustavana, luovana, turvallisena, kestäväenä ja suvaitsevana vetää puoleensa osaavaa työvoimaa. Menestyvä osaamislähtöinen innovaatiopolitiikka edellyttää sekä osajista että luovasta innovaatioympäristöstä huolehtimista. Suomen osajataase on käännettävä positiiviseksi.

2. Suomen on tässä taloudellisessa tilanteessa välittömästi panostettava teeteeseen, taiteeseen ja tutkimukseen kansantalouden kannalta keskeisillä aloilla ja pidettävä kiinni hallitusohjelmassa asetetuista tavoitteista tutkimusrahoituksen 4 %:n kansantuoteosuudesta.

3. Suomen on turvattava tulevaisuutensa ja huolehdittava koko suomalaisen koulutus- ja innovaatiojärjestelmän kilpailukyvyistä varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta elinikäiseen oppimiseen. Se tarkoittaa luovuuden ja innovatiivisuuden edistämistä läpäisyperiaatteella koko kasvatus- ja koulutusjärjestelmässä kaikilla sen tasoilla.

SiVL 1/2009 vp — VNS 5/2008 vp

Helsingissä 27 päivänä helmikuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Raija Vahasalo /kok	Jukka Mäkelä /kok
vpj.	Tuomo Hänninen /kesk	Mikaela Nylander /r
jäs.	Outi Alanko-Kahiluoto /vihr (osit- tain)	Tuula Peltonen /sd
	Paavo Arhinmäki /vas (osittain)	Tuomo Puumala /kesk
	Timo Heinonen /kok (osittain)	Leena Rauhala /kd
	Sampsa Kataja /kok (osittain)	Tommy Tabermann /sd
	Anneli Kiljunen /sd (osittain)	Mirja Vehkaperä /kesk
	Sanna Lauslahti /kok	Pauliina Viitamies /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjo Hakkila.